

עליזה פאנו נאשמת ברצח אשתו של אהובה. האם רק היא אשמה במעשה?

פסיכולוגיה של רצח

שנתיים, עזבה האם את הבית בגלל האב. היא חזרה רק למען הבת. עליזה זוכרת את אמה כ"עצבנית ביותר, לפעמים חולת-נפש ממש, אשה שלטנית שהשיגה את דרישותיה תיה מהאב באיומים תמידים של איבוד עצמי לדעת".

באותם הימים גדלה אותה בעיקר הסבתא. כיצד השפיעה אחירה זו של הסביבה על הילדה? מציין הפרופסור ויניק בחתירתו: "זה גרם לילדה מצב של חרדה ומתחיות מתמדת. מסיבה זו לא התפתחה עד גיל 10 בהתאם לכישורונותיה הנפשיים, ורק לאחר מכן, כשהשתחררה קצת מן הבית והתקשרה גם עם חברות, חלה התפתחות גם בלימודים".

יחסה של עליזה כלפי אמה, קבע הד"ר מאיר, הוא מצד אחד יחס של קשר עמוק, ומצד שני — שינאה עזה. כלפי אביה היא גילתה אפקט פחות חזק, אך יחד עם זה היתה תמיד עומדת לצידו, בעת מריבות, בבית. בחייהם השפחה, האם היא הדמות ה"דומיננטית, החזקה, אשר נהגה להציג את עצמה כקורבן והשתמשה בדרך זו כדי לחוק עוד יותר את עמדתה בחייהם השפחה. בתוך מיסגרת משפחתית זו, לא מצאה עליזה קשר חיובי בינה לבין הוריה; וכמוכן לא מצאה אוויר קשבת ואיש סוד, אילו תוכל לפנות עם בעיותיה האינטימיות".

מגיל צעיר ביותר התגלתה עליזה כנערה עצבנית ורגישה מאוד, מבחינה פיזית ונפשית. במיוחד לא יכלה לשאת רעש. זאת היתה חולשתה העיקרית. בבית נאלצה ההר"ם לסתום כל חור ופתח והומינו עברה מכשירים מיוחדים לסתימת האוזניים. עד התקופה האחרונה, המשיכה עליזה לסבול מכל רעש שהוא. היא התקניה לעצמה זוג אוניוויבאקליט ענקיות, בצבע אפור. אותן חבשה כל פעם שרעש כלשהו הפריע לה. ההורים פנו לא פעם לרופא אוזניים, עקב רגשותיו, אולם מעולם לא עלה בדעתם לפנות גם לרופא-נפש.

דוגמה להשפעתם של ההורים על עליזה ניתנה בעת שעמדה להתחיל בלימודים בארץ. גיברסיטה בארץ. עליזה רצתה ללמוד ספרות. האם רצתה שתלמד רפואה. לבסוף הוחלט שתלמד משפטים, מיקצוע בו לא גילתה שום עניין.

בשנה האחרונה, השנה בה צה המשבר בחייה, ידעו ההורים שהמצב אינו מסובך, למרות שלא ידעו את מניעי המשבר. עליזה דיברה לא פעם על הצורך בטיפול נפשי. בדריה לא מצאו הדי הבנה. ההורים סברו שדיכאונה וחוסר שיווי-המשקל הנפשי שלה קשורים בחוסר ילדים, ושלחו אותה לטיפול גינקולוגי. כאשר חזרה והביעה את רצונה בטיפול נפשי, דחו ההורים שוב את ההצעה. הם ראו בעצם הטיפול כחם על שם המש"פחה. אסרו עליה להוכיח בפני אחרים את עצבנותה המשונה.

האם היו מסוגלים להבין את מצבה של בתם? הוריה של פרופסור ויניק מטיל ספק בכך: "ההורים עושים רושם של אנשים פרימיטיביים ועצבניים". נאמר שם.

יחסיהם עם משפחה

דמות נוספת שקבעה את מהלכיה חייה של עליזה פאנו לא נראתה באולם בית-המשפט. היא לא הופיעה שם אף פעם אחת. אולם שמה הוזכר בעדויות וריחף מעל הפרשה. היתה זו דמותו של הד"ר משה פאנו, בעלה של עליזה, שזו שלוש שנים.

פאנו הכיר את עליזה ברוך עוד בבולגריה, בעת שהיתה מוריכה בתנועת השומרה-הצעיר. כשנפגשו שוב בארץ, זכר אותה כנערה שמשכה מחזורים רבים. משהתיידדו מחדש בארץ, הציע לה נשואין. האם אהב אותה? האם ידע על מצבה בתקופה בה נישאה לו? מכיון שהד"ר פאנו עצמו לא מסר עדות בבית-המשפט, קשה להשיב על שאלות אלה. אולם מתוך סיפוריה של עליזה על חייה הנשואין שלה, מסתבר של היו אלה חיי נשואין מאושרים.

עורתם הכלכלית של הורי עליזה קידמה את פאנו בקאריירה שלו. הוא זכה בקליניקה פרטית ובמכונית משלו. אולם הוא המשיך לעבוד בבית-החולים בצריפין, שם נשאר פעמיים בשבוע לתרונות-לילה. כשחזר הביתה, היה עובד כרופא של קופת-חולים

הדרך מתלאביב לחיפה כדי להיות נוכח במשפט. כדי להגיש לבתו, בהפסקה, כריכים ובקבוק מים.

בבית הוא השאיר אשה חולה, אמה של עליזה. היא הופיעה באחת משיבות בית-המשפט, התמוטטה תוך-כדי התרגשות, נפ"געה. היא עברה טיפול רפואי, נשארה, עד היום, רתוקה למיטתה.

30 שנה מחייו הקריב אלברט ברוך כדי לסלול את העתיד בפני בתו היחידה. בבול-גריה, ארץ מולדתו, הוא היה בעל-ינסים, איש-עסקים מצליח בסחרות מתכת. הוא העניק לבתו את כל מחסורה. הוא גידל אותה בתנאים הטובים ביותר. את כל רצונותיו ביטל בפני רצונה.

כאשר, באחד הימים של שנת 1948, הודיעה לו בתו בטלפון כי היא נמצאת במשרד ההגירה והחליטה לעלות לישראל, היתה לגביו ההחלטה הפיתאמית בחינת הלם. אולם הוא לא היסס: תוך ימים ספורים ארו שיתכנן לעלות עם בתו לארץ באותה האוניה. בארץ פתח חנות מכולת ביפו, עשה לילות לילות, הצליח בעסקיו. משה לא צבר פרוטה לפרוטה עבור עצמו. הוא ייעד אותן לבתו היחידה. הוא שלח את עליזה לגמנסיה הטובה ביותר בעיר. כשהיתה צריכה להתגייס לצבא, גישה בכל האמצעים למנוע ממנה סבל כלשהו, ערך לה נשואים פיקטיביים עם אחיו, רק כדי שלא תיאלץ להתגייס.

הוא שלח אותה לאוניברסיטה בירושלים, אחרי-כך שילם ממון רב כדי שתיסע להמשיך את לימודיה בלונדון. הוא רצה שבתו תהיה משהו, הוא האמין ביכולתה וכישורונותיה. על חייה הפרטיים לא ידע הרבה. הוא לא ניסה להתערב. רק לעזור, רק לעורר. כשהודיעה לו שהיא רוצה להתחתן עם הרופא, ד"ר משה פאנו, עזר לה במיטב כספו. הוא רכש עבור הווג דירה, ערך חתונה, קנה לחתן מכונית וולקסוואגן חדשה. כשנשכח שהווג הצעיר מתלבט בעציות לכליות, היה מספק את כל מחסורם מחנות המכולת שלו, מעתיר עליהם מתנות לאורך סוף.

וכאשר התברר שעליזה אינה מסוגלת לדת, והוא לא ידע אז את סיבת הדבר, שלח אותה לטיפול אצל אחד מגדולי ההגני קולוגים — הפרופסור יוסף אשמן. הווג הצעיר לא שיתף אותו בחייו. לכן הוא שמר אחרים מרחוק. מעצר בתו נפל על ראשו כרעם ביום בהיר. הוא לא היה מוכן. הוא לא ידע שלבתו יש מאהב, שאין היא מאושרת בחייה-הנישואים שלה.

"אילו רק ידעתי!" ממלמל האב. נתתי לה הכל. סידרתי לה דבר, איך יכולתי לחשוב שיקרה דבר כזה. זאת טראגדיה לכל המשפחה. אילו רק ידעתי קודם!"

הרקע הפסיכיאטרי

איך ראה רוק ויעתני?

"בשלושת השבועות האחרונים שהתה עליזה פאנו בבית-החולים לחולי-נפש בבאר-יעקב היא הועברה לשם לשם הסתכלות פסיכיאטרית אצל מנהל בית-החולים, אחד מגדולי הפסיכיאטרים בארץ, הד"ר ראובן מאיר. עוד קודם לכן, ערב המשפט, עברה עליזה הסתכלות פסיכיאטרית אצל הפרופ"ר סרו ויניק, בבית-החולים סלביה בירושלים. מימצאיהם של שני הפסיכיאטרים וחוות-דעתם מוסיפים מספר סימני-שאלה לקריאה אילו רק ידעתי!"

עליזה פאנו לא נולדה במשפחה בריאה. אחות האם היתה חולת-נפש. אחי האב, האיש שנשא את עליזה בנשואין פיקטיביים ואחרי-כך התגרש ממנה, הוא איש מופרע ונימצא בטיפול פסיכיאטרי. אחות האם היתה חולת-נפש ומתה לפני הרבה שנים ממחלת-עצבים.

גם הלידה עצמה לא היתה נורמאלית. עליזה נולדה בלידה קשה, לידת מלקחים. מישקלה היה מתחת למקובל, והאם חלתה מיד אחרי הלידה במחלת-חום ממושכת. מבחינה כלכלית נתנו לה ההורים הכל. אולם היא היתה זקוקה למשהו נוסף. זכרונו של הילדות מקודמים ביותר שלה, כפי שהתגלו במבחנים הפסיכיאטריים, מעידים שסבלה מחוסר-הרמוניה ומהקונפליקטים ה"תמידים בין הוריה. כשהתמה עליזה בת

מרחפת בעולם אחר, עולם של היות וחלוי-מות, וכל מה שמתרחש לפניו הוא ממנה והלאה, או שמא אין התנהגותה אלא מישחק מזור ואכזרי?

עליזה פאנו יכולה, אולי, לשטות בקהל. אולם מעיניו הבוחנות של פסיכיאטר אין היא יכולה להעלים את המתרחש בה באמת. האמת היא שהיא מתוחה באופן יוצא מגדר הרגיל. בצויריה-המדרגות שלה יש משהו פסיכוטטי. במעשה, אין היא מרגישה כלל שהיא מציעה אותן. זוהי רק דרך לריכוז מאומץ, להקשבה דרוכה למה שמתחולל סביבה. עיניה בעלות המבט התוהה, פניה חסרי-העניין, כל אלה — מסיכה המסתירה דראמה כבירה, שלגבי הקהל הסתיימה עם מותה של פולה אליעז, אך נמשכת, בקרבה, ביתר עוז.

האשה שמאחורי הנאשמת

שלב אחרי שלב בנתה התביעה מ"חדש, בבית-המשפט, את בניין הפשע שביצעה, לדבריה, עליזה פאנו. היא הגיחה את היסוד כשגוללה את סיפור הרקע על רומן האהבים הסוער שהתנהל משך שנים בין עליזה הצעירה לבין המשוה המודוקן רפאל אליעז (56). על יסוד זה הרכיבה התביעה את קומת התיכונן, גיסתה להוכיח כיצד תכננה עליזה את הרצח, איך רכשה באמצעות זיוף תעודות של בעלה הרופא את הרצל בו עמדה להמית את אשתו האהובה. על התיכונן ניבנתה קומת האליבי שהכינה עליזה לעצמה, שעה שהתקשרה עם משרד-בלשים, כדי שיתחקק אחרי התקפת-לב מדר"מה של הנרצחת, בעוד היא קובעת, בליל הרצח, פגישה עם אהובה, בקריאהים בני-רת, ומבלה עימו את הלילה מבלי שידע כי אשתו אינה כבר בין החיים.

על כל אלה הרכיבה התביעה את הוכחת ביצוע הפשע עצמו — האשמה בהשקאת פולה אליעז במין מהול ברצל.

היה זה בניין בלתי-מקצועי. אפילו ההגנה לא ניסתה למוטט אותו ולטעון כי עליזה פאנו לא ביצעה את הרצח. בעיני קהל הצופים שעקב ברעבתנות אחרי ה"רא"מה שנגולה מחדש בבית-המשפט, היה ביצוע הפשע כימטט מוכח, שעה שגוללו את פרשת האישום.

פאנו גרמה למותה של פולה אליעז. האם היא אשמה במעשה שביצעה? האם היה זה רצח ככוונה תחילה, מתוכנן בדם קר, שנוי עד להשגת מטרה מסוימת?

מלכתחילה הצביעו העובדות על תשובה אחת, ברורה והחלטית לשאלה זו. אולם ככל שנתארכו ישיבות בית-המשפט, ככל שנעזמו על שולחן השופטים עוד ועוד עובדות ומיטמכים, ככל שהופיעו עוד ועוד עדים, הלכה הפרשה והסתכבה. שוב לא היה זה משפט של מעשה-הרצח על רקע רומנטי בלבד. שוב לא היו העובדות חדי-משמעות כל-כך.

כי פולה אליעז לא הומתה על-ידי הרצל שנמוג אל כוס המין שלה. על ספסל הנאשמים לא ישבו גולות הפרודיגל שהכילו את רעל ה"חגיגטאליס". על ספסל הנאשמים ישב אדם — בשר ודם ועצבים; נשמה, רגשות וחיים — פקעת מסובכת שבית-המשפט יהיה צריך להתירה עד לשורשיה, כדי לתרוץ סופית: אשמה או לא אשמה.

האב שביקש לעזור

עליזה פאנו ביצעה את הרצח. אולם מעשה הרצח היה רק המעשה הסופי של שרשרת-מאורעות-ומיקרים, בהם מעורבים אנשים נוספים. האם אין מאורעות ואנשים אלה נושאים חלק מהאשמה ה"תוב"ת כיום דין והשבון מן הצעירה שבתא הנאשמים?

על אחד הספסלים שבאולם בית-המשפט יושב גבר כחוש, בגיל העמידה, בפה פנור למחצה הוא עוקב אחרי תילופי-הדברים המרחפים בחלל בית-המשפט, הוא מצליח לקלוש רק מילים בודדות. כי אלברט ברוך אינו מבין טוב עברית הוא אינו מסוגל לרדת לעומקם של המונחים המשפטיים ה"נשמעים באולמו של בית-המשפט. אלברט חש כי לא רק גורלה של עליזה ייחרג במשפט זה, גם גורלה שלה, אביה של הנאשמת, עומד לדין. הוא עזב את חנות המכולת שלו שביפו, עושה יום יום את

מדרגות. מדרגות לאין סוף. כל הזמן מדרגות. הן מתחילות בקצה אחד, מתרוממות למעלה ויורדות שוב עד לקצה השני. אלפי ניירות של מדרגות. מדרגות שאין להן התחלה ואין להן סוף.

האשה המצוירת מדרגות אינסופיות אלה יושבת בתא הנאשמים, באולם בית-המשפט המחוזי בחיפה. לבושה בשחורים, כשעניף שקוף לבן כרוך סביב צווארה (זהו הקמיע ציוריה, אינה שמה לב למה שמתרחש באולם בית-המשפט. אין היא מבחינה במבטי שלוש שות השופטים הננעצים בה. אין היא מאזינה לדברי העדים הניצבים על הרוכן שממולה. היא אינה שמה לב אף לחיחות עקרות הבית המוקנות הממלאות את ספסלי הקהל. משפט זה עומד לחרון את גורל חייה. עליזה פאנו (29), חיוורת ובעלת שיער שאטני האסוף מאחורי צווארה, נאשמת ב"רצח. התביעה טוענת שהיא הרעילה למות את אשת מאהבה, פולה אליעז.

האם באמת לא איכפת לה מה יהיה בגורל? האם אכן היא מוצאת עניין במאבק המשפטי המתנהל סביב חייה? האם היא

בבית הספר עליזה, שנייה (שנייה) ספר העממי בבולגריה. כתוצאה מהפרעות בחייה-המשפחה, לא הצטיינה בז'לימוניה.

בחנועה עליזה בגיל 15, בתנועת השומרה-הצעיר בבולגריה. היא היתה שם מדריכה והחליטה לעלות לארץ. בעקבות החלטתה הצטרפו גם הוריה.